

اهمیت نگهداری و احیاء بافت‌های تاریخی و تاثیر آن در گردشگری و توسعه پایدار شهری؛ نمونه موردی شهر خامنه

بابک شریفی القلندیس^{۱*}، آرزو مبصر سردرودی^۲، مرتضی علیخانی^۳، منصور طالب‌پور^۴

۱- کارشناس ارشد عمران، شهردار خامنه

۲- کارشناس ارشد معماری، دانشجوی دانشگاه آزاد واحد ایلخچی

۳- کارشناس ارشد حقوق بین الملل، مدیر کل امور شهری و شوراهای استانداری آذربایجان شرقی

۴- کارشناس ارشد علوم سیاسی، فرماندار شبستر

Civil.b63@yahoo.com

چکیده

این پژوهش اهمیت بهره برداری و استفاده صحیح از بافت های شهری با رویکرد هویت تاریخی شهرها را بیان داشته که با پیروی از شرایط فرهنگی، تاریخی، اقلیمی و اقتصادی مناطق مختلف می تواند بعنوان یک پتانسیل بالقوه علاوه بر احیاء بافت های ناکارآمد شهری با حفظ میراث گذشتگان بعنوان جاذبه های گردشگری در شهرها و مناطق مختلف جمعیتی به شمار آیند. در این مطالعه اقدام به ارائه راهکارها و پیشنهادهای در زمینه بهره مندی از آثار و بافت های قدیمی و جذب گردشگر در شهر خامنه می باشد. کاهش نشانه ها و شاخص های هویتی شهرها سبب گشته تمامی شهرها و بالاخص کلانشهرها در یک مسیر همسان سازی قرار گیرند. بصورتیکه دیگر تفاوت چندانی در معیارهای شهرسازی و تاریخی و فرهنگی در آن مشهود نمی باشد. با این اوصاف تمایل گردشگران به سمت و سوق گردشگری تاریخی در حال افزایش می باشد که بایستی با شناخت، حفظ، نگهداری و احیاء آثار و نقاط بالقوه گردشگر پذیر و با اهمیت تاریخی و میراث فرهنگی در صنعت رو به رشد گردشگری و جهانگردی بتوانیم ضمن تامین و توسعه زیرساخت های لازم از مزیت ها و ارزش افزوده صنعت پر سود گردشگری در شهرها بهره مند گردیم.

واژگان کلیدی: بافت تاریخی، گردشگری، میراث فرهنگی، توسعه پایدار شهری، خامنه.

مقدمه

توسعه و افزایش تمایل به شهرنشینی و رفاه گرایی در جوامع، تغییرات و رشد کیفی و کمی شهرها نیازهای بیشتر و تازه ای را از شهرها مطالبه می نماید. ماشینی شدن شهرها و تلاش برای آسایش بیشتر و رفاه گرایی و تکنولوژی رو به پیشرفت سبب دوری و غفلت از هویت و اصالت می گردد. در مراکز جمعیتی بخصوص در شهرهای صنعتی و کلانشهرها به جهت رشد سریع ابعاد فیزیکی و کالبدی، ساخت و سازهای شهری و صنعتی سازی ساختمانها، بیگانگی جمعیت با محیط های طبیعی و از بین رفتن هویت و پیشینه اجتماعی و فرهنگی شهرها تامین نیازهای جمعیت ساکن، گذرا و هم چنین گردشگری را با دشواری روبرو ساخته است. مسایل و مشکلات خاص زندگی شهری بیش از پیش ضرورت توجه همه جانبه به راهبردهای سودمند برای

بهینه سازی زندگی ساکنان شهرها را لازم ساخته است. بی توجهی به هویت و پیشینه شهرها سبب افزایش روحيات ضد هنجار و ضد فرهنگي، افسردگي و تنش رواني و آسیب های اجتماعي و فرهنگي می گردد. لذا نهادهای اجتماعي و علوم مدیریت شهری به این نتیجه رسیده اند که به جهت ویژگی های هویت طلبی بشر و نیازهای معنوی و فرهنگي آن به رویکردهای جدید با ارایه راهکارهای نوین نیاز است. که تامین صرف امکانات تفریحی و فراغتی در سایه توجه به ویژگی های فطرتی و ذاتی انسان ها با در نظر داشتن فرهنگ غالب آن می تواند نیازهای جوامع را برطرف سازد. از سویی با جهانی شدن اصول شهرسازی حرکتی سریع به سوی همسان سازی شهرها در حال اتفاق افتادن است که به نوعی در اثر ماشینی شدن و ساخت و سازهای مدلینگ در جوامع اتفاق افتاده و سبب عدم تمایل و رغبت مردم به گردشگری در زمینه های تفریحی و رفاهی بالاخص در کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته می گردد. با این توضیح لازم است با توجه ویژه به بافت های تاریخی و آثار باستانی شهرها بتوانیم علاوه بر حفظ هویت و میراث گذشتگان و انتقال آن به آیندگان در مسیر ورود به عرصه رقابتي گردشگری با نوسازی و احیاء بافت های ناکارآمد و رفع برخی معضلات اجتماعي سبب توسعه پایدار جوامع شهری گردیم (غراب، ۱۳۹۰: ۴۰). در این مطالعه تاثیر احیاء بافت های تاریخی و فرهنگي شهر خامنه در جذب گردشگر مورد تحلیل و بررسی قرار می گیرد.

روش تحقیق

روش این تحقیق روش توصیفی- تحلیلی و با بهره گیری از مطالعات کتابخانه ای و بررسی میدانی می باشد. محدوده مورد بررسی و تحقیق شهرخامنه بوده و تاثیرات احیاء بافت های تاریخی و حفظ هویت شهری که تاثیرگذار در جذب گردشگر می باشد مورد بررسی قرار گرفته است.

پیشینه تحقیق و مبانی نظری

توجه به ویژگی های تاریخی و بافت های قدیمی شهرها می تواند در جذب توریسم فرهنگي و تاریخی و نهایتاً اشتغال، ارزآوری، رونق اقتصادی و احیاء بافت های ناکارآمد را در برداشته باشد. ناصرالدین غراب در کتاب خود تحت عنوان هویت شهری به پرسش هایی در خصوص هویت شهری و چالش های مفهومی و رویکردهای فرهنگي و همچنین ضد هنجارهایی ناشی از بی هویتی اجتماعي پاسخ می دهد. و در نهایت با تعریف هویت شهری "حاصل تعامل میان انسان و فضا- مکان شهری" که این هویت مجموعه ای از خاطرات و گذشته زیستی ساکنان شهری و تلاش برای کشف و کسب اطلاع گردشگران می باشد. از نمونه پژوهش های انجام یافته در این خصوص می توان به کارهای حسین عالی و همکارانش در زمینه بافت های تاریخی منطقه ۱۲ شهر تهران، مزیتی ویژه برای بهبود گردشگری شهری، اشاره داشت که با بیان اهمیت گردشگری در اقتصاد به بهره مندی مناسب از مکان های تاریخی به دلیل هویت بخشی به شهرها جهت جذب توریسم تاکید می نمایند. این مقاله پتانسیل های بالقوه این منطقه جهت تبدیل شدن به قطب گردشگری ایران را تشریح نموده است. بافنده و همکارانش در پژوهشی مشابه تاثیر گردشگری در احیاء بافت تاریخی با مطالعه نمونه موردی بخش مرکزی اصفهان را مورد بررسی قرار داده و نتیجه گرفته اند که ابتدا با واگذاری کلیه امور و وظایف مرتبط به بافت های تاریخی زیر نظر یک مدیریت و سازمان واحد می توان ضمن جلوگیری از پراکندگی و تداخل وظایف به شناخت دقیق تر مسائل و تدوین برنامه ریزی مبتنی بر اهداف معین کمک نمود. و از سویی با تبدیل مسیرهای تاریخی به پیاده راه، دادن حیات مجدد به بناها با اعطای کاربری های جدید بتوان ابزارها و زیر ساخت لازم در رونق گردشگری را فراهم آورد.

گردشگری

امروزه گردشگری به منزله ی گسترده ترین صنعت خدماتی دنیا، جایگاه ویژه ای در عرصه های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی به خود اختصاص داده است (فقیهی، ۱۳۸۲: ۲۳). صنعت گردشگری در دنیا یکی از منابع درآمد و در عین حال از عوامل موثر در تبادلات فرهنگی بین کشورها و به منزله ی گسترده ترین صنعت خدماتی جهان حائز جایگاه ویژه ای می باشد (صیدانی، ۱۳۹۰: ۲).

گردشگری شهری

طی تاریخ، شهرها کانون توجه فعالیت های مرتبط با گردشگری از جمله اسکان، تفریح و سایر تسهیلات و خدمات برای گردشگران بوده است. شهرها معمولاً جاذبه های متنوع و بزرگی همچون موزه ها، بناهای یادبود، سالن های تئاتر، استادیوم های ورزشی، پارک ها، مراکز خرید و مکان های تاریخی دارند که جاذب گردشگرند (حیدری، ۱۳۸۶: ۲۳). امروزه گردشگری شهری را یکی از عوامل توسعه اقتصادی، اجتماعی و رفاهی شهر و شهرنشینان می دانند (جلیلی، ۱۳۹۲: ۱۴).

گردشگری فرهنگی - تاریخی

در توریسم شهری عوامل متعددی می تواند زمینه ساز جذب توریسم شود که وجود آداب و سنن می تواند یکی از این عوامل باشد. گردشگری فرهنگی نوعی از گردشگری مبتنی بر میراث فرهنگی، هنری، آداب و رسوم و بناهای تاریخی با اهداف آموزشی، تحقیقاتی و پژوهشی صورت می گیرد. در این نوع گردشگری به جذابیت های فرهنگی از قبیل موزه ها، نمایشگاه ها، ارکسترها، نمایشنامه ها، هنرهای دستی و معماری توجه می شود (Dohertya, 1999:263).

هویت شهری و ارزش های تاریخی

هویت در هر دوره را ویژگی ها و امتیازات آن دوره نسبت به دوره پیش مشخص می سازد. وقتی سخن از هویت شهری می شود، تمایز بافت تاریخی با ارزش کالبدی و فرهنگی نهفته در خود بهترین نشانه ی هویت شهری است. بنابراین در هویت دادن به شهرها، بافت تاریخی نقش موثری را ایفا می کند و در عین حال حیات و رشد این بافت مانع از بی هویتی و فرسودگی شهر از درون شده و توسعه ی بی رویه ی آن را محدود می کند (شماعی، ۱۳۸۴: ۲). از عناصر قابل توجهی که می تواند به شهر هویت بخشد هنر است. هنر، بحث زیبایی شناسی در شهر است. معماری شهری نیز با آثار هنری که در آن به وجود می آید شکل می پذیرد. ناحیه تاریخی شهرها میراث ارزشمند معماری و کالبدی بجا مانده از گذشتگان ماست که در طول زمان در هویت بخشی به حیات شهری همواره نقش بارزی ایفا نموده است (کلانتری، ۱۳۸۴: ۷۷).

احیاء بافت تاریخی و ارتباط آن با گردشگری

فضاهای شهری، به ویژه محدوده های بافت تاریخی و قدیمی به علت وجود جاذبه های نوستالژیک، معماری، فرهنگی و بناهای ارزشمندی که نمادی از شرایط اقتصادی، اعتقادی و اجتماعی آن دوران است از مقاصد مهم گردشگری بشمار می آیند (کردانی، ۱۳۹۰: ۸). با توجه به ارزشهای گوناگون بافت های تاریخی بایستی راهکارها و روش هایی مدنظر قرارگیرد که بتوان از طریق اعمال آن ها ابنیه و فضاهای تاریخی شهرها را با احتیاجات و الزامات زندگی امروزی بشر سازگار و هماهنگ ساخت. مهم ترین رهیافت پیشنهادی برای نیل به این مقصود احیاء ابنیه تاریخی است (وحید، ۱۳۹۰: ۳۷). احیاء در مفهوم برنامه ریزی شهری به معنای یک سری اقدامات مبتنی بر برنامه ریزی که برای بهبود فعالیت های اجتماعی و اقتصادی یک بافت تاریخی شهر که حیات دملکردی اصلی خود را از دست داده است می باشد (عالی، ۱۳۸۳: ۲۰). به عبارتی دیگر بافت قدیمی به

منزله‌ی هسته‌ی اولیه شهر و قسمتی است که نشان دهنده‌ی نحوه اندیشیدن و نگرش نیاکان ما به جنبه‌های مختلف زندگی است و باید مورد توجه ویژه قرار گیرند. بافت‌های تاریخی و فرهنگی به منزله‌ی هسته قدیمی و تاریخی قابلیت‌های بالفعل و بالقوه فراوانی برای استقبال از گردشگران دارند (کردی، ۱۳۸۱: ۱۳).

گردشگری و توسعه پایدار شهرها

بطور کلی توسعه پایدار شهر مرهون تعاملات سازنده و نظام وار انسان با انسان در ابعاد مختلف و انسان با محیط در بعد طبیعی و اکولوژیکی آن می‌باشد (غفاری، ۱۳۸۶: ۲). توسعه پایدار نوعی راهبرد توسعه است که تمام دارایی‌ها و منابع طبیعی و انسانی را به خوبی در بلند مدت مدیریت می‌کند. توسعه پایدار مخالف هر سیاست یا عملکردی است که به نوعی منافع نسل‌های بعدی را به خطر بیندازد (Tosum, 2001: 289). ریشه‌ی نگرش توسعه پایدار، نارضایتی از نتایج توسعه و رشد اجتماعی-اقتصادی در شهرها از منظر بوم‌شناسی (اکولوژیکی) است (صرافی، ۱۳۸۷: ۲۲) با توجه به افزایش جمعیت، به ویژه جمعیت شهری، روز به روز استفاده از منابع و طبیعت افزایش یافته و بسیاری از فعالیت‌های انسانی برای کره‌ی زمین تهدید آمیز و موجب تخریب زمین می‌گردد.

رونق گردشگری در هر مکان جغرافیایی، حاوی تاثیرات مثبت و منفی متعددی است. چگونگی این تاثیرات به شرایط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی کشور توریست پذیر و گردشگران ورودی بستگی خواهد داشت اصولاً تصویرها و پنداشت‌های مردم مناطق و کشورهای مختلف به جهانگردان متفاوت است (Roca, 2008: 314) و این اثرات گردشگری در توسعه شهری را می‌توان در ابعاد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، کالبدی، محیط زیست بررسی کرد:

اثرات اجتماعی- فرهنگی گردشگری در توسعه شهرها

شهر مدرن و فرامردن امروزه در ابعادی ملی، منطقه‌ای و جهانی کانون برخورد و انتشار فضایی ابعاد و عناصر فرهنگی متفاوت و گاه متضاد می‌باشد (هاگت، ۱۳۷۶: ۱۴). که این مهم نه تنها نقش مهم در حصول توسعه اجتماعی- اقتصادی و سیاسی آنها ایفا می‌نماید. بلکه الزامات مکانی- فضایی جهت توسعه ساختها و زیرساخت‌های مناسب را ایجاد می‌کند. در مجموع اثرات و پیامدهای اجتماعی و فرهنگی گردشگری در توسعه شهری را به شرح ذیل می‌توان برشمرد:

الف) آشنایی گردشگران با فرهنگ و پدیده‌های معنوی، هنری، علمی و طبیعی موجود در شهر و ایجاد انگیزه جهت احیاء، حفظ و نگهداری چنین پدیده‌هایی (رضوانی، ۱۳۷۴: ۷۰)

ب) معرفی و مطرح شدن جامعه شهری هدف و در نتیجه ایجاد فرصت‌های بیشتر برای توسعه و پیشرفت شهر میزبان

ج) ایجاد ارتباط فرهنگی و قومی بیشتر بین شهروندان یک کشور و تامین وحدت ملی در سطح کشور (دیبائی، ۱۳۷۱: ۸۳) و نهایتاً بستر سازی مناسب جهت توسعه و عمران شهر و منطقه

د) توسعه اجتماعی- فرهنگی شهر به واسطه تقویت و تکامل فرهنگ انفرادی و جمعی شهروندان از طریق تعامل با گردشگر وارده از جوامع پیشرو و متمدن

و) افزایش حمایت از فرهنگ سنتی حاکم در شهر و حوزه پیرامون آن، به نمایش گذاردن هویت قومی، تجدید حیات هنرهای سنتی، جشن‌ها، گویش‌ها و... و استقبال مردم ساکن شهر یا کشور میزبان برای پذیرفتن و یادگیری زبان‌های دیگر به منظور برقراری ارتباط بیشتر با جهانگردان (غفاری، ۱۳۸۶: ۱۳)

ه) احیاء، تقویت و حفظ سنت‌های مثبت کهن و آداب و رسوم دیرینه جهت پیشگیری از رنگ باختن آنها در برابر فرهنگ جدید و تقویت باورها و اعتقادات مردم شهر نسبت به فرهنگ خود از طریق اجرای برنامه‌های فرهنگی

ی) تعاملات فرهنگی بین دو جامعه میزبان و میهمان و انتقال فرهنگ‌های مثبت و شناخت ناهنجاری‌ها و دوری از صدمه زدن به روابط فرهنگی و صلح بین دو جامعه

اثرات کالبدی گردشگری در توسعه شهری

لزوم پاسخگویی شهر و مدیریت شهری و شهروندان به نیازهای گردشگران و تامین زیرساخت ها و فضاهای کالبدی مورد نیاز جهت گذراندن اوقات فراغت، پیامدهای زیر را در توسعه شهری برجای خواهد گذاشت: (غفاری، ۱۳۸۶: ۱۳)

الف) توسعه ساخت های زیربنایی شهر، شامل شبکه راههای ارتباطی، میداين و گره های ارتباطی، پایانه ها و ایستگاههای مسافری، فرودگاهها، تاسیسات مناسب تامین آب شرب و خدمات زیربنایی، روشنایی، مخابرات و ...

ب) ایجاد، توسعه یا بازسازی و بهسازی اماکن و فضاهای تفریحی، گردشگری، فضاهای سبز، زمین های بازی و ...

ج) ایجاد، احیاء و بازسازی اماکن و ابنیه تاریخی، مذهبی، فرهنگی و هنری (همچون نمایشگاهها، موزه ها، سینماها، فرهنگ سراها) در شهر و حوزه نفوذ آن

د) ضرورت بهسازی و بهینه سازی مساکن شهری و احیاء بافت های فرسوده، متناسب با تحولات ساختاری و کارکردی معاصر، ضمن حفظ هویت و معماری اصیل هم به لحاظ تیپ و الگو و هم به جهت پایداری و مقاومت در نتیجه افزایش تماس با گردشگران

اثرات اقتصادی گردشگری در توسعه شهری

نتایج مطالعات بیانگر این واقعیت است که به دلیل ضعف بنیه مالی در اکثر موارد برای سرمایه گذاری در ساخت هتلها، فروشگاه های بزرگ و سایر زیربناهای مورد نیاز گردشگری، ساکنان غیربومی وارد صحنه می شود (Tosum, 2001:289).

فعالیت های گردشگری برای کسانی که منافع شخصی کسب می کنند آنرا مثبت ارزیابی نموده ولی کسانی که منافع شخصی عایدشان نمی شود، نگرش منفی به آن دارند (پورا احمد، ۱۳۹۴: ۱۲۱) در مجموع اثرات مستقیم و غیرمستقیم گردشگری در توسعه پایدار شهری را در موارد زیر می توان خلاصه کرد:

الف) سرمایه گذاری در گردشگری شهری موجب توسعه و رونق اقتصادی ملی و منطقه ای مانند افزایش صادرات پنهان و تولید ناخالص ملی و از سویی افزایش درآمد دولت از بابت مالیات و افزایش ارزش املاک برای مالکان اراضی و املاک واقع در مناطق محروم می شود (Harsseel, 1994: 254).

ب) کاهش بیکاری و ایجاد اشتغال مستقیم و غیرمستقیم، دائمی و فصلی در طیف متنوعی از مشاغل خدماتی و غیرخدماتی و تولیدی. گفتنی است به استناد آمار سازمان بین المللی کار، ایجاد هر فرصت شغلی در بخش گردشگری باعث ایجاد ۱٫۵ فرصت شغلی در سایر بخش ها می گردد (ایرانپور، ۱۳۸۹: ۱۵)

ج) افزایش درآمد مراکز و واحدهای خدماتی - بازرگانی و صنعتی (بویژه صنایع دستی) شهر (غفاری، ۱۳۸۶: ۱۴)

د) افزایش درآمد سرانه و بالارفتن سطح رفاه عمومی به واسطه انتشار متعادل و متوازن درآمد (Rayan, 1995:40)

ه) ایجاد انگیزه جهت توسعه و تجهیز مراکز اقامتی، پذیرایی و خدماتی توسط بخش خصوصی و عمومی

و) احیاء و توسعه صنایع دستی، بومی و محلی از طریق رابطه متقابل گردشگر با تولید کننده ها (غفاری، ۱۳۸۶: ۱۴).

اثرات گردشگری بر محیط زیست و توسعه شهری

گردشگر و محیط زیست جلوه ای ناگسستنی و پایدار از ارتباط تاریخی بین انسان و طبیعت را متبلور می سازند. چنانچه شاخه ای از این صنعت یعنی طبیعت گردی خود گواهی بر این ادعاست (غفاری، ۱۳۸۶: ۱۰). لیکن علیرغم باور برخی طرفداران محیط زیست که گردشگری را عامل مخربی برای آن می دانند و تاثیرات منفی از جمله تغییر کاربری زمین ها و از بین رفتن زمین های کشاورزی و آلودگی های محیط زیستی را بر آن متصور هستند. ولی توریست و صنعت مربوطه نه تنها می تواند عاملی در پایداری محیط زیست و برقراری تعادل زیست محیطی در شهر و منطقه گردد بلکه نوید بخش توسعه پایدار شهری نیز خواهد بود (غفاری، ۱۳۸۶: ۵۰).

اثرات منفی گردشگری در فرآیند حصول توسعه پایدار شهری

تمرکز بیش از حد فعالیت های گردشگری در یک شهر ممکن است به نابودی یا زوال سایر فعالیت های اقتصادی منجر شود و عدم تعادل را بوجود آورد و ممکن است شاغلان بخش های دیگر اقتصادی را بصورت پاره وقت به خود جذب کند، بنابراین گاه در برخی جوامع نقش کمی در کاهش بیکاری بصورت کلی خواهد داشت. و از سویی در دهه های گذشته، بعد از شکل گیری پدیده گردشگری انبوه ایجاد شد. استدلال این جریان های فکری این بود که پدیده گردشگری شکل جدید از امپریالیسم محسوب می شود که به اضمحلال فرهنگی - اجتماعی و ارزش ها و باورهای سنتی جوامع میزبان منجر می شود و ارمغانی جز انواع بحران اجتماعی و تبلیغ مصرف گرایی ندارد (Colantonio, 2006:270).

تجارب جهانی و نمونه های موفق تبدیل بافت های تاریخی به جاذبه های گردشگری

در کشورهای پیشرفته با بهاء دادن به گردشگری، توانسته اند علاوه بر منافع اقتصادی، سرزندگی را به بافت های تاریخی برگردانند. اقدامات اولیه در این زمینه را باید در کوشش کشورهای اروپایی جستجو نمود. این تجارب با کارهای هوسمان در پاریس و نوشته های راسکین و موریس در انگلستان و اقدامات سبت دثر اتریش آغاز شد (حبیبی، ۱۳۸۱: ۱۳). مداخله در بافت های تاریخی شهرها به مفهوم امروزی آن به اواخر قرن نوزدهم و قرن حاضر به ویژه پس از جنگ جهانی دوم بر می گردد. جنبش احیاء و مرمت شهری به ویژه در مراکز شهری جهان سوم به دلیل عقب ماندگی زمانی و توسعه نیافتگی و ساختار چندگانه ی حاصل از نفوذ استعمار و تلاطم ناشی از دوران گذر از فرهنگ سنتی به فرهنگ صنعتی، هویت مشخص را که مبتنی بر فلسفه و الگوهای معینی باشد آشکار نمی کند (کلانتری، ۱۳۷۸: ۷۷) در ایران از سال ۱۳۶۴ به بعد دفتر بهسازی و بازسازی بافت فرسوده شهری در وزارت مسکن و شهرسازی وقت تاسیس گردید و در برنامه دوم توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی در بخش عمران شهری فصلی با عنوان "تهیه و اجرای طرح های نوسازی و بهسازی برای چهار هزار هکتار بافت مسئله دار شهری" اختصاص یافت. (سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور ۱۳۷۲) و تشکیلات جدید در وزارتخانه مذکور با عنوان شرکت مسکن سازان با شعباتی در مراکز استان ها برای مدیریت و برنامه ریزی احیاء و مرمت ناحیه تاریخی شهرها ایجاد شد و طرح های مختلفی در بافت قدیمی شهرهای کشور اجرا گردید.

برخی از پروژه های تبدیل بافت های تاریخی به جاذبه های گردشگری

شهر سان چین : شهر "سان" قبلاً پایتخت ۱۲ سلسله بوده، خصوصاً سلسله قدرتمند تانگ دیناستی که امروز نزدیک دو میلیون نفر جمعیت دارد و خانه های سنتی قدیمی حیاط دار تخریب شده که از سال ۱۹۹۷ دانشگاه علم و فناوری نروژ کار بروی پروژه ی منطقه قلعه ی درام سان را شروع کرد. این پروژه به وسیله شرکت نروژی توسعه و به وسیله شهرداری سان با هدف استفاده از مشارکت مردمی در توسعه پایدار از منظر فرهنگ ، اجتماعی و اکولوژیکی و با سیاست های بهبود استانداردهای زندگی ساکنان حفاظت از میراث تاریخی از طریق بازسازی، ایجاد ساختمانها و بافت های سازگار با محیط طبیعی منطقه و با فرهنگ ترمیم ضعف اقتصادی مردم ساکن اجرا شد (حناچی، ۱۳۸۶: ۱۳).

طرح های شهر کودلینبورک آلمان : این شهر در کرانه رود "بوده" در دامنه های شمالی خاوری کوههای هارتس در ۵۳ کیلومتری جنوب ماگدبورک قرار دارد. این شهر یک شهر قرون وسطایی است که به خوبی حفاظت شده است که در یک همکاری کم نظیر برنامه ریزان شهری و دفتر گردشگری در راستای توسعه ی محصولات بازدیدکنندگان و ارتقای شهر با هم همکاری می کنند و مقاومت آگاهانه ای در مقابل تبدیل شهر به یک شهر مدرن وجود دارد. که به منظور افزایش جذابیت این مکان برای گردشگران اقداماتی از قبیل : افزایش فعالیت های فرهنگی در شهر، ارائه برنامه موزه ای فعال در فرآیند راهپیمایی در شهر، برپایی جشنواره های سالانه ، زنده سازی تجارت صنایع دستی در کارگاههای ساختمان های حفاظت شده قدیمی و استفاده از یک حال و هوای قرون وسطایی در بازار انجام گرفته است. که در نهایت این فعالیت ها ، شرایط را برای ترغیب مردم

به جهت اصالت مکان و اصالت بافت شهری، شخصیت واقعی و دلپذیری طبیعت، جامعه بومی و محیط خلاق با هنرمندان و استادکاران محلی فراهم می آورد (سعید نیا، ۱۳۹۱: ۵).

طرح های احیای بافت های تاریخی شهر استانبول کشور ترکیه: شهر استانبول در قرن هفتم پیش از میلاد، یونانیان ترکیه فعلی را به تصرف خود درآورده و با ایران همسایه شدند. آنها شهرهای مهمی از جمله بیزانس یا استانبول فعلی را بنیان نهادند. که براساس نقشه ها و مستندات، قدیمی ترین بخش های شهر در ناحیه اروپایی واقع شده اند مثل محله زیتون بورنو که در طول زمان، شهر استانبول گسترده تر شد و در آن روی تنگه بسفر یعنی بخش آسیایی نیز گسترش یافت. در سالهای اخیر در کشورهای غربی مسئله میراث تاریخی - فرهنگی و حفاظت از آن، مشارکت عمومی و هویت ملی بیش از گذشته اهمیت پیدا کرد. که در ترکیه نیز در این دوره همکاری بخش دولتی و خصوصی افزایش پیدا کرد. بعنوان نمونه محله سولوک لو (برج آب) یکی از قدیمی ترین سکونت گاههای رومی در جهان است که از قرن ها پیش تاکنون در خدمت رومی ها بوده است. در این پروژه براساس حفظ بناهای تاریخی، توانبخشی اجتماعی، همچنین فراهم کردن توسعه اقتصادی از طریق ایجاد منطقه جاذب شهری، حفاظت از پویایی فرهنگی و افزایش یکپارچگی اجتماعی می باشد. در سال ۲۰۰۶ این محله به عنوان ناحیه نوسازی شهری شناسایی شد و به دنبال آن در سال ۲۰۰۷ این طرح توسط شهرداری استانبول تصویب شد. حفاظت از الگوهای تاریخی سولوک لو مورد توجه معماران بود. همچنین آنها از خانه های کلاسیک عثمانی در طراحی آپارتمان های جدید الهام گرفتند. علاوه بر آن پیش بینی شده که یک مدرسه موسیقی برای حفظ موسیقی سنتی سولوک لو ساخته شود (غلامی، ۱۳۸۷: ۴۸).

معرفی شهر خامنه

شهر خامنه در استان آذربایجان شرقی و در بخش مرکزی شهرستان شیبستر و در ۷۲ کیلومتری غرب تبریز و ۵ کیلومتری غرب شیبستر و در مختصات جغرافیایی $38,11^{\circ}$ شمالی و $45,37^{\circ}$ شرقی واقع گردیده است. این شهر در کوهپایه های کوه میشوگسترده شده و شیب عمومی آن از شمال به جنوب می باشد که از سمت شمال به شهر دریان، از شرق به شیبستر، از جنوب به شندآباد و دریاچه ارومیه و از سمت غرب به شهر کوزه کنان و تسوج محدود و در ارتفاع ۱۳۸۰ متری از سطح دریا قرار گرفته است.

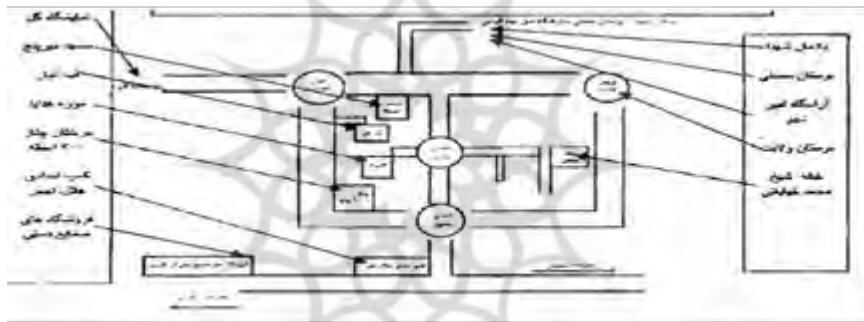

شکل شماره ۱: نقشه آذربایجان شرقی

جمعیت شهر خامنه براساس آخرین سرشماری کشور در سال ۱۳۹۵ برابر با ۳۰۵۶ نفر می باشد. مردم شهر خامنه پیرو مذهب شیعه دوازده امامی بوده و به زبان ترکی آذربایجانی سخن می گویند. براساس وقفنامه ربع رشیدی برای شهر خامنه چندین نام آورده شده است که از آن میان در صفحه ۳۶۳ این کتاب، نام "دیده کده" در تعیین محدوده شرقی قریه کوزه کنان برای شهر خامنه ذکر شده است. و مجدداً در صفحه ۳۷۶ همین کتاب برای تعیین محدوده جنوبی قریه دریان نام "غیاث آباد" برای شهر خامنه عنوان شده است.

شهر خامنه با مساحت ۱۶۸ هکتار از جمله قدیمی ترین شهرهای استان آذربایجان شرقی که تاریخ تاسیس شهرداری در آن به سال ۱۳۱۴ بر می گردد. مطالعه تاریخی و شواهد موجود نشان دهنده قدمت فرهنگی و تاثیرگذاری شهر خامنه در تاریخ کشور بالاخص تاریخ معاصر می باشد. بطوریکه وجود بناها و خانه های قدیمی بالاخص از دوران صفویه و قاجاریه در این آبادی و ازسویی شخصیت ها و مشاهیری که مسیر کشور و جامعه را تغییر داده و تاثیرات فرهنگی و پیشرفت های اجتماعی بزرگی را سبب شده همه نشان از اهمیت فرهنگی و تاریخی این شهر دارد. حدود ۲۵ هکتار از این مساحت در بافت های تاریخی و با ارزش و هویت داری می باشد که در صورت ساماندهی و صاحب شدن این شناسنامه های هویتی می توان علاوه بر حفاظت و نگهداری این میراث گرانبها بتوان از ناکارآمدی آنها پیشگیری نموده و از سویی بعنوان جاذبه های گردشگری منطقه ای مورد استفاده قرارگیرد. سه محله قدیمی چنار، پیرباغچه، کهریز ازجمله غنی ترین و قدیمی ترین محلات شهر خامنه می باشد.

از جمله مهم ترین جاذبه ها و آثار فرهنگی و تاریخی این محلات می توان به محوطه درختان کهنسال چنار، مسجد میرپنج، آرامگاه میرپنج، محله پدری مقام معظم رهبری، قنات چنار، خانه های تاریخی، حمام و موزه قدیمی هدایای خامنه، خانه شیخ محمد خیابانی، قنات کهریز، مدرسه معرفت و آرامگاه امیرنجم الدین گیلانی که در نقشه های ذیل مشخص گردیده اند می توان اشاره کرد.

شکل شماره ۲: اماکن گردشگری و محلات تاریخی

مشاهیر خامنه: از مشاهیر بنام شهر خامنه می توان به حاج سیدجواد حسینی خامنه ای (پدر مقام معظم رهبری)، شیخ محمدخیابانی (شیخ مشروطه) اسدا.. معرفت (بنیانگذار مدارس نوین ایران)، حسین خان میرپنج (سردار توپخانه مظفرالدین شاه)، و.... که همگی علاوه بر تاثیرگذاری در مسیر پیدایش فرهنگی خامنه در تاریخ معاصر و حتی جهان نیز تاثیرگذار بوده اند.

آثار قدیمی و اقدامات مدیریت شهری

آثار معنوی ناملموس و اقدام شهرداری برای حفاظت از این آثار از جمله نان سنتی (کوکه زنجبیلی) از عزم جدی مجموعه مدیریت شهری جهت توجه و میراث داری، نگهداری و حفظ هویت این شهر می باشد. تشکیل اولین جمعیت خیریه رسمی کشور در سال ۱۳۴۲ توسط خامنه ای های مقیم مرکز (تهران) و تاثیرگذاری و توجهات این تشکل ها به زادگاه خود موید این موضوع است که هرچند مهاجرت اهالی خامنه تا حدودی از رونق شهر کاسته است لیکن حضور در برنامه های عمرانی، فرهنگی، مذهبی و اجتماعی تایید کننده ارتباط و اتصال کامل این تشکل ها با مردم و نهادهای اجتماعی- اداری شهر می باشد براساس اسناد و مدارک موجود در موزه هدایای خامنه این پیشروی فرهنگی سبب توجه ویژه مردم این شهر به موضوع بهداشت و بهره گیری از شیوه های نو در زندگی جاری این شهر می باشد. به قسمی که لوله کشی آب شرب شهر خامنه در سال ۱۲۸۴ هجری قمری توسط لوله های سفالی حتی قبل از شهر تهران انجام پذیرفته و آب قنات های اطراف به وسیله این لوله های سفالی به داخل شهر و محلات لوله کشی گردیده است که در اثر مرور زمان تخریب بخش قابل توجهی از آنها از بین رفته اند.

مراسم فرهنگی، ملی و مذهبی، شبیه خوانی، تئاتر و آیین های سنتی شهر خامنه از قدیم الایام و در روزهای مشخصی سبب ورود گردشگران به این شهر در روزهای مشخصی می شود. بطوریکه براساس تصاویر و مدارک بدست آمده ، اولین تئاتر این شهر در سال ۱۳۰۲ و با عظمت و شکوه خاصی انجام می پذیرفت.

شکل شماره ۳: اجرای تئاتر در خامنه

وجود خانه‌های کاهگلی و خشتی و ساختمانهای قدیمی با معماری اصیل ایرانی- اسلامی گواه تاریخ و تمدن پرآوازه این آبادی می باشد. که با گذر در کوچه پس کوچه های آن بوی تلفیق سنت و مدرنیته به مشام می رسد و یادآور تاریخ گذشتگان بالآخر تاریخ قاجاریه و پهلوی و معماری آن روزگاران می باشد.

شکل شماره ۴: حسینیه بجانلی

شکل شماره ۵: ساختمان اداره برق

با این اوصاف ارتباط این مناطق تاریخی و مراکز فرهنگی و هنری و آثار باستانی طبیعی ساخته شده در این شهر به نحو مطلوب نگهداری نشده و در طول زمان دست خوش تغییرات نامناسبی گردیده است. واز سویی تلاشی نیز جهت برقراری این ارتباط و تشکیل حلقه ی گردشگری شهر خامنه مستلزم تدوین و تهیه طرح های اجرایی، بازسازی، احیاء و نگهداری آثار

مسیرهای مانده از قدیم الایام توسط متولیان امر از جمله سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، فرمانداری و شهرداری می باشد.

تنوع در حال رشد گردشگری فرهنگی- مذهبی، بر پتانسیل های آن برای رشد آینده ی این بخش تاکید دارد. از آنجاکه ایده ی گردشگری فرهنگی- مذهبی با استنباط انگیزش های گردشگر ایجاد میشود، این انگیزش ها تنها با وجود میراث مادی و غیرمادی فرهنگی و تاریخی برانگیخته میشود (زنگی آبادی، ۱۳۹۲: ۲). مجموعه ای از همین اماکن تاریخی، میراثی و فرهنگی که به همراه ساختارهای موجود شامل امکانات زیربنایی و دسترسی به این شهر، تالار شهر و اقامت گاهها و مراسمات فرهنگی نیازهای گردشگران فرهنگی را فراهم می کند. براین اساس، بنیادی ترین جاذبه های گردشگری شهر خامنه، زادگاه پدری مقام معظم رهبری، موزه هدایای خامنه، باغات و قنات ها و کاریزهای پرآب، خانه های تاریخی، میراث فرهنگی و آثار تاریخی، درختان چنار کهن سال و... هستند که چشم اندازهای خاصی را برای شهر خامنه ترسیم کرده اند. و هرساله پذیرای گردشگران داخلی و خارجی می باشند.

امروزه رشد روز افزون گردشگری و رقابتی شدن آن، لزوم توسعه و ارتقای کمی و کیفی کارکردها و زیرساخت های مورد نیاز گردشگران را انکار ناپذیر کرده است (موسوی، ۱۳۹۲: ۶۹) در همین راستا استفاده از ابزارهای سخت افزاری همچون تامین امکانات مناسب اقامتی بالاخص تامین اقامتگاهها در خانه های قدیمی و کاهگل موجود در این شهر بعد از احیاء و بازسازی و مناسب سازی آنها و ایجاد و تامین ارتباط گردشگری با اماکن موجود در این شهر کوچک اما غنی از آثار ملموس فرهنگی و تاریخی و همچنین استفاده از ابزارهای نرم افزاری همچون معرفی و شناساندن شهر زادگاه پدری مقام معظم رهبری و آثار تاریخی و پیشینه فرهنگی این شهر توسط آژانس های گردشگری یا ادارات و سازمانهای ذیربط و تشکیل پویش های مردمی می تواند تسهیل گر جذب گردشگر بالاخص گردشگر فرهنگی و تاریخی این شهر باشد. میدان ها و میدانچه ها در قالب فضاهای ثابت و مقاوم و همچنین گذرهای اتصال دهنده این میدان ها به یکدیگر بعنوان فضای پویا در شهر نام برده می شوند. وجود میدانچه ها و عرصه ها و گذرگاههای عمومی شهری در طول محورهای درون محله ای باعث ایجاد ارتباط بیشتر و همچنین پیوستگی در فضاها می شود. این امر عامل موثر در تقویت فضاهای شهری است و به نوعی می توان گفت که پیوستگی فضاهای شهری در هویت محدوده و شاخص کردن آن تاثیر بسزایی دارد (توسلی، ۱۳۷۶: ۸). عناصر هویت بخش باید دارای ویژگی های پیوستگی و یکنواختی باشد و نقاط مشترکی بین گروهها و نسل های مختلف ایجاد کند در شهرخامنه وجود میدانچه های محله ای، همچنین گذرهای بین آن نوعی نشان دهنده اصل پیوستگی در فضا و وجود فضاهای متباین در طول مسیر شده است.

در دهه های اخیر شهرها از بعد خوانایی دچار مشکل شده اند، ولی با این حال هنوز هم بافت های دارای سابقه تاریخی به لحاظ خوانایی خوب کار می کنند. مکان هایی که به لحاظ کالبدی و فرهنگی مهم به نظر می رسند و دارای جنبه همگانی هستند در ارتقای هویت شهری موثرند. در شهرخامنه مساجد و محلات قدیمی به دلیل اهمیت بیشتر از سایر ساختمان ها متمایز شده اند و واجد بالاترین ارتباط و پیوند با کارکردهای همگانی هستند. از جمله عوامل دیگر این محله ها توالی در قرارگیری نشانه های تاریخی شهرها اعم از مساجد، مدارس، حمام و... به لحاظ طبیعی و مصنوعی است که در تقویت خوانایی محیط موثر بوده است که محورها مهم ترین عناصر کالبدی در این شهر می تواند باشد در این محلات تغییر در بافت های جدید و تبدیل آنها به بافت های قدیمی موجود از جمله سنگ فرش باعث شخصیت و هویت دادن به محورها می گردد. و از طرفی برجسته کردن و متمایز کردن عناصر شاخص در طول مسیرها، خوانایی در گذرها و هویت ها را ارتقاء می دهد.

میادین و گره ها و قنات محلات از دیگر مواردی است که با قرارگیری فعالیت های سازگار با محیط می تواند به عنوان فضای شاخص و همگانی نقش خود را ایفا نمایند. از جمله عناصر طبیعی که می توان بصورت ویژه به آن اشاره نمود عنصر مادی و حرکت آب در محدوده محلات از جمله پیرباغچه و چنار است که سر زندگی و طراوت خاصی را به محیط می دهد و در راستای وجود این عنصر حیاتی فضاهای سبز بسیاری در اطراف آن شکل گرفته است و این عناصر در شاخص کردن و هویت بخشی به این محله بسیار حائز اهمیت است. عناصر مصنوعی ساخته شده توسط بشر از جمله مساجد و آب انبارها، خانه های

قدیمی از دیگر نشانه های هویتی در شهر خامنه می باشد، توالی وجود این نشانه ها در یک مسیر حرکتی با مسجد، مدرسه، حمام خوانایی محلات را افزایش داده و باعث ارتقای هویت شهری در آن محلات گردیده است. در شهرهای گذشته رنگ های طبیعی مصالح بومی که بناها به وسیله آن ساخته می شد به شهر چهره ای هماهنگ و همگون می داد و با روحیه اقلیم و فرهنگ مردم نیز بیشتر تطبیق می کرد به این ترتیب، رنگ هر شهر جنبه ای از هویت آن محسوب می شود (بهزاد فر، ۱۳۸۶: ۶۰).

با ساخت و سازهای خارج از ضوابط خاص در این محلات و عدم الگوبری از بناهای قدیمی و پیدایش صنعتی سازی و تجاری سازی اماکن و احداث ساختمانهای جدید سبب از بین رفتن این هارمونی در برخی نقاط محلات گردیده است. لیکن این تغییر به شکلی نمی باشد که نتوان از توسعه بیش از پیش آن جلوگیری کرد و یا ساختمانهای جدید را با عناصر قدیمی و بافت های تاریخی هماهنگ کرد. چراکه حفظ رنگ و مصالح در اماکن و محلات به عنوان ابزاری برای حفظ هویت و حس مکانی در هر شهر و فضای شهری تلقی می شود. محیط شهری دارای دو عنصر کالبدی و انسانی است بدون محیط انسانی که همان اجتماع می باشد نمی توان محیط کالبدی را تصور کرد، افراد از هر محیط کالبدی توقع اجتماعی خاصی دارند. هر محیط انسانی خاص، رفتارهای ویژه خود را به دنبال دارد. انسان طی زمان برای خود هویتی مکانی قایل می شود، این هویت مکانی خود تصویری مستقل در ذهن فرد می شود (بهزاد فر، ۱۳۸۶: ۱۳).

حفظ و تقویت عوامل خاطره انگیز ابزاری است که ساکنان را به محله پیوند می زند و احساس تعلق را در آن ها عمیق تر می گرداند. عوامل خاطره انگیز می توانند کالبدی یا فعالیتی باشند. پاتوق ها، محل های گردهم آیی و برگزاری آیین های مذهبی و سنتی و فعالیت های جمعی ساکنان از عوامل خاطره انگیزی هستند که باید نسبت به حفظ و تقویت آنها مبادرت ورزید. پاتوق ها نقاطی هستند که به عنوان محلی از رخدادهای خاص ولی با اهمیت برای خاطره جمعی وجود دارد حفظ و بهسازی این نقاط می تواند به هویت و تعلق خاطر شهروند کمک شایانی نماید (پاکزاد، ۱۳۸۵: ۷۰). وجود پاتوق ها، محل های تجمع در قسمت هایی از محل میدان بازار و یا در گذشته برپایی چادرها و جایگاههای ویژه نمایش در ایام خاص سال در این میدان و برگزاری آیین های شبیه خوانی در ایام محرم در حیاط مسجد میرپنج و تپه مصلی بصورت کاملا واضح قابل رویت است و افراد مسن و سالخورده و حتی جوانان در بخشی از فضای تقاطع مادی این اماکن علاوه بر تعلق خاطری و احساس علاقه به جهت برگزاری این آیین ها در ایام خاص سال از جمله تاسوعا و عاشورای حسینی سبب ورود مردمان زیادی از مناطق همجوار جهت بازدید و تماشای این نوع برنامه می گردد.

با این اوصاف شهر یکی از پیچیده ترین و متنوع ترین جلوه های زندگی بشری را در خود دارد و به تبع آن، نظام مدیریت شهری نیز از پیچیدگی هایی برخوردار است که این پیچیدگی ها در ناحیه تاریخی شهر به مراتب بیشتر است از یک سو وظایف متعارف مدیریت شهری (برنامه ریزی، سازماندهی، انگیزش و نظارت در این نواحی جریان دارد و از سویی دیگر سازمانهای مختلفی می بایست در ابعاد سازماندهی و نظارت بر این اماکن فعالیت نمایند (رنجریان، ۱۳۸۵: ۷۰).

از سوی بایستی با رویکرد نو بتوان علاوه بر حفظ هویت و ترغیب تعلق خاطری شهروندان به شهر و حفاظت و میراث از آثار باستانی و شناسنامه تاریخی با ساماندهی و احیاء اصولی آنها بعد ناکارآمدی و فرسودگی این اماکن را از بین برد و به عنوان جاذبه های دوست داشتنی و جاذب توریست و گردشگر و به تبع آن درآمدزایی اندیشید. بهره گیری از ابزارها و منابع مالی دولتی در راستای این حفاظت ها و اجرای پروژه مذکور و یا جذب سرمایه گذار و مشارکت بخش خصوصی و مردمی در مدیریت تاریخی شهرها می تواند در بسیاری از سرمایه گذاری امور مربوط به عمران و نگهداری، مرمت و کارآمدسازی این بافت ها بار سرمایه گذاری را از دوش دولت بردارد. از سویی دیگر بخش خصوصی و مشارکت مردمی می تواند در افکار عمومی شهروندان تاثیرگذار بوده و نظر مردم و مالکان خانه ها و اماکن قدیمی را در نگهداری و حفظ هویت شهر تغییر داده و سمت و سوق نگهداری از اماکن درآیند.

با مطالعه دقیق تر شهرخامنه و مشکلات بافت تاریخی محلات مهم آن از جمله چنار، پیرباغچه و کهریز که هرچند از مساحت زیادی برخوردار نیستند. به عمده ترین مسائل بافت مورد مطالعه می توان رسید:

مسائل کارکردی: از دست رفتن کارکرد بناها، خالی شدن بافت ها از فعالیت، خالی از سکنه شدن خانه ها و تبدیل به انباری ها و تخریب آن به دلیل عدم نگهداری و مرمت

مسائل زیرساختی: کمبود زیرساخت های روبنایی و زیربنایی، فرسودگی شبکه های تاسیسات شهری

مسائل زیست محیطی: ورود جریان های فاضلاب خانگی به شبکه معابر و گسترش انواع آلاینده ها

مسائل جمعیتی و اجتماعی: مهاجرت های دهه های اخیر و خالی از سکنه شدن برخی بلوک های محلاتی و خانه ها و یا جایگزین شدن ساکنین اصلی و مالکان با اقشار کم درآمد و مهاجر و ناهمگونی گروههای اجتماعی ساکن و کاهش حس تعلق به مکان و افزایش ناپهنجاریهای اجتماعی

مسائل اقتصادی: کاهش قیمت زمین و ساختمان به دلیل کمبود خدمات و جمعیت و فرار سرمایه و رکود ساخت و سازها، عدم کفایت امکانات مالی جهت مرمت آثار تاریخی و خرید خانه های تاریخی ارزشمند

مسائل کالبدی: قدمت زیاد، مصالح کم دوام، گسترش سطوح مخروبه و متروکه، تغییر بی برنامه ی خانه های قدیمی توسط

ساکنین و ظهور تک بناهای ناسازگار با ارزش های تاریخی

مسائل مدیریتی: تداخل وظایف و اختیارات سازمان های دست اندکار، فقدان سیاست مشخص در برخورد با بافت تاریخی،

سیاست های موازی و گاه متضاد، خلط شدن مباحث بافت های فرسوده و تاریخی، تخریب عمدی و یا غیرعمدی بافت های ارزشمند قدیمی

گردشگرانی را که از شهر خامنه بازدید می کنند در گروه گردشگران فرهنگی و میراثی می توان طبقه بندی نمود. چراکه تمایل آنها بیشتر برای بازدید از آثار تاریخی- فرهنگی بجای مانده از دوران قاجاریه و صفویه و همچنین زادگاه پدری مقام معظم رهبری می باشد. ازسویی بازدیدکنندگان موزه هدایای خامنه و حمام تاریخی و مسجد منقش میرپنج و درختان کهنسال چنار و خانه های تاریخی احیاء نشده و بکر بخش عمده ای از گردشگران را به خود اختصاص می دهند. امروزه حفاظت و توسعه سکونتگاههای تاریخی و بافت های تاریخی تقریباً همه جا همراه با توسعه توریسم می باشد. گردشگری با آثار مستقیم و غیرمستقیم می تواند بخشی از مشکلات این گونه بافت ها را بهبود بخشد که نهایتاً باعث ارز آوری، ایجاد مراکز تولید کسب و کار و بازار خدماتی و ایجاد اشتغال دائم و فصلی و ایجاد درآمدهایی برای نگهداری و پویایی ساختمانها و اماکن بافت تاریخی می گردد.

نیاز به جوابگویی به احتیاجات گردشگران سبب رشد و توسعه ی تجهیزات و خدمات زیربنایی، بهبود کمی و کیفی زیرساخت ها، امکانات رفاهی برای توقف های کوتاه، طولانی و استراحت در کنار آثار موردنیاز، احداث مراکز اقامتی، مهمانسرا، ایجاد و افزایش فضاهای سبز، مراکز خرید، بهبود مسیرها و وسایط حمل و نقل، مراکز بهداشتی- درمانی، شبکه های بانکی و مخابراتی و جزء آن محسوب می شود. که افزون بر رفع نیازهای گردشگران، بخشی از نیازهای شهروندان را نیز پاسخ خواهد داد. گردشگری باعث بهبود منظر و سیمای شهری می شود. و با توجه به ماهیت خود باعث ترمیم و بازنده سازی نواحی مخروبه و انگیزه زیباسازی ظاهری محیط با طراحی و ساخت مناظر و ساختمانهای مناسب را ایجاد می کند. از سویی جهت رونق و احیاء بافت قدیمی لازم است مردم ساکن در آن به زندگی در محل خود راغب شوند که گردشگری سبب اشتیاق کلی اجتماع برای زندگی در بافت های احیاء و پویا سبب سرزنده ماندن این بافت های تاریخی می گردد. ازسویی با آگاهی ساکنان از این موضوع که گردشگران برای بازدید از آثار فرهنگی و جاذبه های ارزشمند آن منطقه و شهر و باصرف هزینه و رنج سفر به آن منطقه وارد شده اند سبب احساس غرور اهالی بومی منطقه شده و به داشته های خود افتخار نموده و در صدد حفظ هویت و پیشینه تاریخی و فرهنگی خود می گردد و در نهایت سبب هویت بخشی در ساکنان بافت های تاریخی خواهد گردید (بافنده، ۱۳۹۰: ۱۱).

از آنجاییکه ساکنان محلی و به خصوص جوانان شاهد توجه و علاقه به توریست ها به مسائل زیست محیطی و حفاظت از محیط هستند توریسم سطح آگاهی در این مورد را ارتقاء می بخشد (رنجبریان، ۱۳۸۵: ۷۱). و در نهایت گردشگری سبب ترغیب و حرکت به سمت ارتقاء شرایط زیست محیطی بافت های تاریخی، تمییزی محیط، جلوگیری از تخریب محیط زیست و

ورود ضرر و زیان به منابع طبیعی و آثار تاریخی، ایجاد امنیت و کاهش آلودگی های محیطی و در نهایت باعث توسعه روابط فرهنگی و تحکیم وحدت می شود (مهدوی، ۱۳۸۲: ۲۵) ورود گردشگران به بافت های تاریخی موجب تعامل اجتماعی- فرهنگی میان آنها و جامعه میزبان و معرفی فرهنگ، تمدن، ارزش ها، هنرها، اماکن تاریخی و سنت های بومی به سایر مردم شهرها و کشورها خواهد شد (بافنده، ۱۳۹۰: ۲) علی ایحال گردشگری باعث میشود که ارزش واقعی بافت تاریخی و بناهای درون آن محسوس تر گشته و مدیریت شهری جهت حفظ آن به تعمیر و مرمت، تغییر کاربری ابنیه و استفاده مجدد از ساختمان های متروکه و رها شده اقدام نماید. و این امر سبب احیاء و پایداری بافت و هویت فرهنگی و تاریخی مناطق خواهد شد.

نتیجه گیری و پیشنهادات

با عنایت به چند وجهی بودن و تنوع ابعاد هویتی در شهرها و مناطق جمعیتی، اتخاذ یک روش که رویکردی همه جانبه نگر داشته باشد و تمام ابعاد هویتی را شامل شود. از بدیهی ترین و ضروری ترین امور بازگشت به هویت و احیای نمادهای هویتی و شناسنامه ای است که براین اساس تمامی عناصر جوامع از حیث محیطی، اقتصادی و کالبدی، فرهنگی و اجتماعی و تاریخی مشخص شده و ارتباط آن با جوامع شناسایی شود. پدیده پایداری امروزه به عنوان یک ضرورت مورد توجه تصمیم گیران و مدیران شهری واقع شده است. و تبیین و تعریف سازگاری که با امعان نظر به موضوع هویت بتواند پایداری شهر را تامین نماید یکی از پربحث ترین و به روزترین علوم مدیریت جوامع از جمله جوامع شهری می باشد.

توجه به ارتباط بین گردشگری بالاخص از نوع گردشگری فرهنگی و ارتباط مستقیم آن با هویت مناطق جمعیتی و شهرها می تواند بعنوان یک الگوی پایدار در توسعه و پیشرفت شهرها مدنظر قرارگیرد. فرهنگ و گردشگری و ارتباط بین این دو در اواخر قرن حاضر یکی از مطلوب ترین و پربازده ترین مراحل توسعه کشورها و مناطق مختلف جهانی به شمار می رود. از سوی احیای ارزش های میراث معماری و شهری از دیرباز با اجرای برنامه ها و سیاست ها و دستورالعمل های گوناگون مورد توجه کشورهای توسعه یافته و درحال توسعه می باشد. و با توسعه و رونق میراث فرهنگی و آثار تاریخی در تلاش برای احیای هویت تاریخی و فرهنگی معنی دار خود بوده اند. بافت های تاریخی با دارا بودن قابلیت های بالقوه و بالفعل در موضوع گردشگری فرهنگی از اهمیت ویژه ای برخوردار می باشد و فضاهای تاریخی شهری به سبب قابلیت های با ارزش و پتانسیل های بالفعل و بالقوه بالایی برای جذب گردشگر از همه نقاط جهان را دارا می باشد. هرچند ناحیه و بافت تاریخی و قدیمی شهر خامنه از نظر تعدد دستگاههای موثر در امر مدیریت، عدم مشارکت بخش خصوصی و مردمی، خلط مباحث بافت های فرسوده و بافت های تاریخی، عدم تامین و تخصیص بودجه کافی جهت بهسازی و مرمت ابنیه تاریخی، خالی شدن بافت از جمعیت روبرو شده لیکن تلاش و برنامه ریزی شهرداری در موضوع احیاء و مرمت بافت تاریخی شهر با محوریت املاک پدیری مقام معظم رهبری و خانه شیخ محمدخیابانی و موزه هدایای خامنه و مساعدت های دستگاههای دولتی از جمله استانداری از قابلیت ها و امکاناتی است که می تواند در بهبود عملکرد سیستم مدیریت بافت تاریخی و تبدیل آن به جاذبه های گردشگری فرهنگی موثر باشد.

باتوجه به رابطه جاذبه های گردشگری و نیازهای توریسم و جامعه پذیرنده گردشگر در اماکن تاریخی و بافت های فرهنگی و قدیمی، ارزش های میراث معماری و شهری به عنوان مهم ترین مولفه مطرح گردیده است و در راستای ارتقای بهره وری و کیفیت فضاها و هویت شهری راهکارهای زیر می تواند موثر واقع گردد:

- ۱- احیاء بافت های تاریخی موجود و میراث داری این بافت ها و خانه های تاریخی و اماکن فرهنگی و جاذبه های گردشگری موجود و ارتقاء سیما و منظر محلات قدیمی
- ۲- جلوگیری از ساخت ابنیه های جدید با مصالح مدرن و ناخوانا با بناهای با ارزش محلات
- ۳- ثبت ملی، حریم آثار، خانه های قدیمی و تعریف و تصویب بافت های تاریخی با ارزش جهت حفظ و میراث داری از تخریب آنها
- ۴- تقویت، تبیین و تعریف فعالیت های جذاب از جمله جشنواره ها، مسابقات، مراسم و آیین های ملی و مذهبی

- ۵- ساماندهی کاربریهای موجود و تغییر کاربری برخی اماکن جهت جذب گردشگر
- ۶- ارائه برنامه های منسجم و هماهنگ در تمامی بخش های گردشگری و تبلیغات و شناسایی آثار و جاذبه های گردشگری و برگزاری تورهای گردشگری فرهنگی و اطلاع رسانی و برپایی نمایشگاهها جهت معرفی شهر
- ۷- جذب سرمایه گذار در بخش میراث فرهنگی و آثار تاریخی به منظور احیاء و نگهداری آثار و بهره برداری با کاربری جدید (رستوران، کافه و...)
- ۸- احداث مرکز اقامتی تفریحی برای ماندگاری بیشتر گردشگران
- ۹- بازسازی فضاهای کالبدی و مکمل آثار تاریخی همچون پارک ها
- ۱۰- بهره گیری از نظرات متخصصین حوزه احیاء بافت های تاریخی و تبدیل به آثار گردشگری
- ۱۱- فرهنگ سازی مردمی جهت برخورد شایسته و مناسب با گردشگران و تکریم میهمانان و توریسم
- ۱۲- تربیت راهنمایان گردشگری داخلی و خارجی و استقرار در اماکن تاریخی و جاذبه های گردشگری

مراجع

- [۱] غراب ناصرالدین، (۱۳۹۰)، « هویت شهری » تهران، انتشارات سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور
- [۲] پوریان مرتضی، (۱۳۷۴)، ویژه نامه سمینار اصفهان و جاذبه های ایرانگردی و جهانگردی، اصفهان: انتشارات داد.
- [۳] پاپلی یزدی، محمد حسین، سقایی مهدی، (۱۳۸۵)، «گردشگری ماهیت و مفاهیم»، تهران: انتشارات سمت
- [۴] موحد علی، دولتشاه صدیقه، (۱۳۹۰)، « بررسی ظرفیت های گردشگری جهت توسعه گردشگری شهری خرم آباد »، فصلنامه جغرافیا و آمایش سرزمین، دوره ۱، شماره ۱، صص
- [۵] قرخلو مهدی، (۱۳۸۵)، «جغرافیای جهانگردی و برنامه ریزی اوقات فراغت»، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی
- [۶] امینی عباس، یوسفیان سارا، (۱۳۹۲)، « توسعه گردشگری فرهنگی- تاریخی در شهرستان ری؛ پتانسیل ها، موانع و راهکارها »، فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی، شماره ۸، صص
- [۷] فقیهی ابوالحسن، (۱۳۸۲)، «زمینه های فرهنگی توسعه گردشگری»، مجموعه مقالات سمینار بررسی سیاست ها و برنامه های توسعه گردشگری در جمهوری اسلامی ایران، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی
- [۸] دهستانی بهبود، (۱۳۸۳)، « برنامه ریزی کالبدی گردشگری (مطالعه موردی: شهرستان آستارا) »، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی، جغرافیا و برنامه ریزی شهری
- [۹] صیدانی اسکندر، رستمی شهین، (۱۳۹۱)، « سنجش تاثیرات اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری (نمونه موردی شهر کرمانشاه) »، فصلنامه برنامه ریزی فضایی، سال ۲، شماره ۳
- [۱۰] مهدی آبادی شکوفه (۱۳۸۴)، « ارزیابی طرح های توسعه توریسم سایت تاریخی - طبیعی بیستون و ارائه راهکارهای آن »، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ملایر
- [۱۱] مجیدی محمد رضا (۱۳۸۹)، « سیاست گردشگری خارجی در ایران؛ جستجوی الگوی مطلوب»، سیاست، شماره ۳، صص ۲۷۲-۲۵۷.
- [۱۲] بیگلری فراخن احسان، بیگلری فراخن علی، (۱۳۸۷)، « باز شناسی بافت های تاریخی و فرسوده شهری »، اولین همایش بافت های فرسوده شهری، چشم انداز توسعه پایدار، ارزش ها و چالش ها، مشهد: سازمان عمران و بهسازی شهری، وزارت مسکن و شهرسازی
- [۱۳] سلطانی مهرداد، (۱۳۸۸)، « با زآفرینی مرکز شهر؛ توسعه گردشگری بر محور مرکز تاریخی شهر »، مجله منظر، شماره ۵
- [۱۴] صلاحی بهرام (۱۳۷۶)، « انگیزه حفظ و احیای بافت های قدیمی و سنتی »، مجله معماری و شهرسازی، شماره ۱

- [۱۵] احمدی حسن، شهابی منیر السادات، (۱۳۸۷)، « مشارکت محلی، ضامن بهسازی پایدار بافت فرسوده (بررسی تجربه بهسازی محله سیروس تهران)»، اولین همایش بافت های فرسوده شهری، چشم انداز توسعه پایدار، ارزش ها و چالش ها، مشهد: سازمان عمران و بهسازی شهری، وزارت مسکن و شهر سازی
- [۱۶] نقی زاده محمد، (۱۳۸۷)، « شهر و معماری اسلامی (تجلیات و عینیات)»، چاپ اول، اصفهان، انتشارات مانی
- [۱۷] عامل بافنده مهدی، یوسف پور وحید، رضایی علی، (۱۳۹۰)، « تاثیر گردشگری در احیاء بافت تاریخی (نمونه موردی: بخش مرکزی شهر اصفهان)»، سومین کنفرانس برنامه ریزی و مدیریت شهری، مشهد: وزارت مسکن و شهرسازی
- [۱۸] نصر طاهره، ماجدی حمید، (۱۳۹۲)، « نگاهی به مقوله هویت در شهر سازی». مجله معماری و شهر سازی آرمان شهر، دوره ۵، شماره ۱۱، صص ۲۶۹-۲۷۷
- [۱۹] شماعی علی، پور احمد احمد، (۱۳۸۴)، « بهسازی و نوسازی شهری از دیدگاه علم جغرافیا»، شماره ۷۷، تهران، دانشگاه تهران
- [۲۰] کلانتری خلیل آباد، حسین. پور احمد، احمد (۱۳۸۴)، « مدیریت و برنامه ریزی احیاء ناحیه تاریخی شهر یزد»، مجله پژوهش های جغرافیایی، شماره ۵۴، صص ۹۲-۷۷
- [۲۱] کردوانی پرویز، غفاری ونوس، (۱۳۹۰)، « توریسم و رویکرد نوسازی در بافت های تاریخی شهری، نمونه موردی: اصفهان» جغرافیای سرزمین، دوره ۸، شماره ۳۰، صص ۳۱-۱۹
- [۲۲] عرب وحید (۱۳۸۸)، « نظریات، راهکارها و فرآیند مرمت و باز زنده سازی ابنیه و بافت های تاریخی در طرح های شهری»، قسمت اول، شوراها، شماره ۳۷
- [۲۳] عالمی رضا، (۱۳۸۳)، « بافت شناسی جغرافیایی محلات قدیمی بیرجند جهت احیاء و پیشگیری از فرسودگی»، پایان نامه کارشناسی ارشد، گروه جغرافیا، دانشگاه تهران
- [۲۴] کردی محمد (۱۳۸۱)، « برنامه ریزی توریسم شهری با تاکید بر توسعه پایدار، نمونه موردی شهر تبریز»، رساله ی کارشناسی ارشد شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، تهران
- [۲۵] غفاری سید رامین (۱۳۸۶)، « گردشگری و توسعه پایدار شهری»، نشریه سپهر (سازمان جغرافیایی)، سال شانزدهم،
- [۲۶] جنیفر الیوت (۱۳۷۸)، « بررسی مفاهیم توسعه پایدار»، ترجمه احمد بالان، ماهنامه جهاد، صص ۲۱۹-۲۱۸
- [۲۷] صرافى مظفر (۱۳۸۷)، « توسعه پایدار و مسئولیت برنامه ریزان شهری»، مجله معماری و شهرسازی، شماره ۳۵
- [۲۸] رسول اف جلال (۱۳۷۲)، « درباره مدیریت توسعه پایدار کشاورزی»، فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال اول، شماره چهارم
- [۲۹] زرغام بروجنی حمید (۱۳۸۹)، « توسعه پایدار و مسئولیت برنامه ریزان شهری»، مجله معماری و شهرسازی، شماره ۳۵
- [۳۰] هاگت پیتر (۱۳۷۶)، « جغرافیا ترکیبی نو (جلد دوم)، ترجمه دکتر شاپور گودرزی نژاد»، تهران: انتشارات سمت
- [۳۱] رضوانی علی اصغر (۱۳۷۴)، « جغرافیا و صنعت توریسم»، انتشارات دانشگاه پیام نور، تهران
- [۳۲] دیبائی پرویز (۱۳۷۱)، « شناخت جهانگردی»، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، تهران
- [۳۳] غفاری سید رامین (۱۳۸۶)، « گردشگری و توسعه پایدار شهری، نشریه سپهر (سازمان جغرافیایی)»، سال ۱۶
- [۳۴] پارسائیان علی، اعرابی سید محمد (۱۳۷۷)، « جهانگردی در چشم اندازی جامع»، انتشارات دفتر پژوهشهای فرهنگی، تهران
- [۳۵] پوراحمد احمد، یوسفی رشید، علی نیا یاور، مراد پور نبی (۱۳۹۴)، « بررسی تاثیرات گردشگری شهری بر توسعه پایدار شهر با تاکید بر ادراک ساکنان (مطالعه موردی: شهر بانه)»، مجله گردشگری شهری، دوره ۲، شماره ۳
- [۳۶] ایرانپور خسرو (۱۳۸۹)، روزنامه اطلاعات، « ویژه نامه گردشگری»، متن مصاحبه، چهارشنبه هفتم دی ماه ۸۴.
- [۳۷] کرمی، ناصر (۱۳۷۸)، « اکوتوریسم ایران، (بررسی قطب های بین المللی - ملی و محلی، تحلیل شرایط بهره برداری و امکان سنجی جاذبه ها)» وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران
- [۳۸] عاشورایی سمیه (۱۳۹۱)، « تجزیه و تحلیل پیامدهای زیست محیطی توسعه گردشگری در شهرستان باستانی ماسال»، پایان نامه ی کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی رشت

- [۳۹] حبیبی سید معین، مقصودی ملیحه (۱۳۸۱)، «مرمت شهری»، انتشارات دانشگاه تهران
- [۴۰] کلانتری خلیل آباد حسین (۱۳۷۸)، «برنامه ریزی مرمت ناحیه تاریخی شهر یزد»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی
- [۴۱] ابلقی علیرضا (۱۳۸۰)، «بافت تاریخی، حفاظت، مرمت، بهسازی یا نوسازی»، فصلنامه هفت شهر، دوره ۱، شماره ۴، صص ۱۱۳-۱۲۴
- [۴۲] غلامی یونس (۱۳۸۷)، «تحلیل اثرات کالبدی طرح توسعه حرم مطهر امام رضا (ع) بر فضای پیرامون»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه اصفهان
- [۴۳] حناچی پیروز (۱۳۸۶)، «بررسی تطبیق مرمت شهری در ایران و جهان (با نگاه ویژه بر بافت تاریخی شهر یزد)»، یزد: انتشارات سبحان نور
- [۴۴] ماهنامه پژوهشی، آموزشی (۱۳۸۷)، اطلاع رسانی شهرداریها، شماره ۹۱
- [۴۵] سعید نیا احمد، مهدیزاده جواد، «گردشگری شهری (۱۳۹۱)»، تهران، انتشارات سازمان شهرداریها و دهیاری های کشور
- [۴۶] نشست «تجارب جهانی نوسازی شهری در ترکیه و کشورهای آفریقا»، سخنرانان صلیبی: صفیه سعیدی، مینا ۶ اسفند ۱۳۹۳، مرکز آموزش علمی - کاربردی شهرسازی، نوسازی، سال پنجم، شماره ۲
- [۴۷] زنگی آبادی علی، باقری کشکولی علی (۱۳۹۲)، «تحلیلی بر نقش بقاع متبرکه در توسعه گردشگری مذهبی با تاکید بر نقش امامزاده ها بر عملکرد شاخص های توسعه (مطالعه موردی: امامزاده شهید)»، اولین کنگره بین المللی امامزادگان، سازمان اوقاف و امور خیریه
- [۴۸] موسوی میرنجف، ابراهیم زاده عیسی، کاظمی زاده شمسی الله، قنبری حکیمه (۱۳۹۲)، «تحلیل عوامل موثر بر رضایتمندی گردشگری خارجی از کارکردها و زیر ساخت های گردشگری (مطالعه موردی: شهر قم)»، مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه ای، سال پنجم، شماره ۱۸.
- [۴۹] توسلی محمود (۱۳۷۶)، «اصول و روش های طراحی شهری و فضاهای مسکونی در ایران» جلد ۱، چاپ چهارم، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات شهر سازی و معماری ایران
- [۵۰] بهزادفر مصطفی (۱۳۸۶)، «هویت شهر نگاهی به هویت شهر تهران» چاپ اول، تهران، انتشارات شهر
- [۵۱] قاسمی اصفهانی مروارید (۱۳۷۳) «اهل کجا هستیم؟ هویت بخشی به بافت های مسکونی» چاپ اول، تهران، انتشارات شهیدی
- [۵۲] پاکزاد جهانشاه (۱۳۸۵)، «مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری»، چاپ اول، تهران، انتشارات شهیدی
- [۵۳] سعید نیا احمد (۱۳۷۹)، «مدیریت شهری»، انتشارات سازمان شهرداریها و دهیاری های کشور، جلد ۱۱
- [۵۴] رنجبریان بهرام (۱۳۸۵)، «وجهه استنباط شده از ایران به عنوان یک مقصد گردشگری»، مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان، چاپ بیستیکم، شماره ۲، صص ۶۹-۸۰
- [۵۵] مهدوی داوود (۱۳۸۲)، «نقش توریسم در توسعه نواحی روستایی پیرامون شهرها و ارائه مدل استراتژیک (نمونه موردی: دهستان لواسان کوچک)»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ی علوم انسانی، جغرافیا برنامه ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس
- [56] Aksoz, O., Emre, B., Dorin P. (2012). The Importance of urban Tourism for Hotel Marketing Policies: the case of Eskişehir, *Geo Journal of Tourism and Geo sites* 9. pp. 7-16.
- [57] Edgell, D.I. (2009). *Managing Sustainable Tourism: A Legacy for the Future*. Jahad Daneshgahi Publication. 8. pp. 35-36, 106.
- [58] Mulder, M., (2006), EU-level Competence Development Projects In Agri – food Environment: The Involvement of sectoral Social Partners, *Journal of European Industrial Training* 31. pp. 80-99.
- [59] Smith, K. and Robinson, M. (2006), *Cultural Tourism in a changing world: Politic, Participation and (RC) Presentation*, British Library Cataloguing in Publication Data.
- [60] Goeldner, C. Ritchie J.R.B (2003). *Tourism: Principles, Practices, Philosophies*. Nirth Edition New York, John Wiley and Sons. 430.

[61] Tosum, C., (2001), Challenge of Sustainable Tourism Development in the Developing [46] Roca, E & villares, M., (2008) , Public Perception for Evaluating Beach Quality in Urban and semi – Natural Environments, ocean & Coastal Management 22 .pp. 314-329.

[62] Tosum, C., (2001), challenge of sustainable Tourism Development in ther Developing world, Tourism Management 22.pp. 289-303

[63] Harsel, V, 1994, Tourism an Exploration London: Printic

[64] Ryan, C., (1995), Recreational Tourism: Associal Science Prespective: Routledge pub.Co, u.h.

[65] Colantonio, A., Potter, R.B., (2006), Urban Tourism and development in the socialist state. London: ashgate

[66] Mc Intryre, George., (1993), sustainble Tourism Development: Guide for Local Planners. Madrid: World Tourism Organization (WTO).

[67] Gee, C.Y., (1994), Residents Attitudes Towards Tourism: a longitudinal Corporations: Needs and Prospects. In p. Utting (ed.), People, Power and the Environment, New York: Un Researcher Institute for Social Development.pp. 32-41.

شپوشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی